

تعارض قوانین

در

مسئولیت خارج از قرارداد

(مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه)

دکتر مهدی عاشوری

استادیار دانشگاه شهرکرد

با دیباچه دکتر نجاد علی الماسی

استاد دانشگاه تهران

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی: ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

تعارض قوانین در مسئولیت خارج از قرارداد (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه) ■ تألیف: دکتر مهدی عاشوری
با دیباچه دکتر نجاد علی الماسی ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ طراح جلد: مهدی آقاسی ■ ویراستار: احسان
مقصودی ■ صفحه‌آرایی: سیمین تصدیقی ■ چاپ اول: ۱۳۹۰ ■ قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۹۶-۸

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: عاشوری، مهدی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور: تعارض قوانین در مسئولیت خارج از قرارداد؛ مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و
فرانسه/مهدی عاشوری؛ با دیباچه نجاد علی الماسی
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۲۲۰ ص.
شابک: ۸۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۹۶-۸
موضوع: مسئولیت (حقوق)
موضوع: مسئولیت (حقوق) -- مطالعات تطبیقی
موضوع: مسئولیت (حقوق) -- ایران
موضوع: مسئولیت (حقوق) -- فرانسه
شماره افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده‌بندی کنکوره: ۱۳۹۰ ع ۱۶ / ۵۷۹ K
رده بندی دیویی: ۳۴۴/۲
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۶۰۹۷۳

فهرست اجمالی

دباجه.....	۳
مقدمه.....	۵
بخش نخست: مفاهیم، مبانی و ارکان مسؤولیت خارج از قرارداد و رابطه آن با تعارض قوانین.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: اقسام مسؤولیت (مفاهیم و معانی) و رابطه آنها با مسؤولیت خارج از قرارداد و تعارض قوانین.....	۱۵
فصل دوم: توصیف مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین.....	۴۵
فصل سوم: مبانی مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین.....	۹۵
فصل چهارم: ارکان مسؤولیت خارج از قرارداد و رابطه آن با تعارض قوانین.....	۱۱۳
بخش دوم: بررسی تحلیلی نظریه‌های راجع به تعیین قانون حاکم بر مسؤولیت خارج از قرارداد.....	۱۴۱
مقدمه.....	۱۴۳
فصل پنجم: نظریه حکومت قانون مقر دادگاه.....	۱۴۷
فصل ششم: نظریه تلفیقی (اجرایی تلفیقی قانون مقر دادگاه و قانون محل وقوع فعل زیان‌بار).....	۱۵۷
فصل هفتم: نظریه حکومت قانون محلی (محل وقوع فعل زیان‌بار در معنای اعم).....	۱۶۵
فصل هشتم: نظریه حکومت قانون منطبق با منافع دولت (نظریه منافع دولتی).....	۲۰۵
فصل نهم: نظریه قانون مناسب مسؤولیت مدنی خارج از قرارداد.....	۲۱۳
فصل دهم: قانون حاکم بر توصیف در نظریه «قانون محلی».....	۲۴۷
فصل یازدهم: بررسی قانون حاکم بر مسؤولیت خارج از قرارداد در حقوق ایران.....	۲۵۳
بخش سوم: بررسی قانون حاکم بر مسؤولیت خارج از قرارداد در کنوانسیون‌های مربوطه و در حقوق دریایی و هوایی.....	۳۶۳
مقدمه.....	۳۶۵
فصل دوازدهم: قانون حاکم بر مسؤولیت خارج از قرارداد در قلمرو دریاهای آزاد و خشکی‌های آزاد.....	۳۶۷
فصل سیزدهم: حقوق قراردادی (کنوانسیون‌ها) در زمینه قانون حاکم بر مسؤولیت خارج از قرارداد.....	۳۸۷

نتیجه ۲۲۵

«قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین» ۲۳۲

منابع ۲۳۷

www.ketab.ir

فهرست تفصیلی

.....	سخن ناشر	۱
.....	دیباچه	۳
.....	مقدمه	۵
.....	الف. بیان مسأله و اهمیت آن	۵
.....	ب. محتویات کتاب	۸
.....	بخش نخست: مفاهیم، مبانی و ارکان مسئولیت خارج از قرارداد و رابطه آن با تعارض قوانین	۱۱
.....	مقدمه	۱۲
.....	فصل اول: اقسام مسئولیت (مفاهیم و معانی) و رابطه آنها با مسئولیت خارج از قرارداد و	
.....	تعارض قوانین	۱۵
.....	۱. مسئولیت اخلاقی	۱۶
.....	۱-۱. مسئولیت اخلاقی و رابطه آن با مسئولیت خارج از قرارداد	۱۶
.....	۲-۱. مسئولیت اخلاقی و رابطه آن با تعارض قوانین	۱۷
.....	۲. مسئولیت حقوقی	۱۸
.....	۱-۲. مسئولیت کیفری	۱۸
.....	۱-۱-۲. مسئولیت کیفری و رابطه آن با مسئولیت خارج از قرارداد	۱۸
.....	۲-۱-۲. مسئولیت کیفری و رابطه آن با تعارض قوانین	۱۹
.....	۲-۲. مسئولیت مدنی	۲۲
.....	۱-۲-۲. مسئولیت قراردادی	۲۴
.....	اول. تعریف مسئولیت قراردادی و مبنا و ماهیت آن	۲۴
.....	دوم. قلمرو مسئولیت قراردادی	۲۶
.....	الف. وجود قرارداد صحیح میان زیان دیده و عامل زیان	۲۷
.....	ب. رابطه سببیت بین خسارت و عدم اجرای قرارداد	۲۹
.....	۲-۲-۲. مسئولیت خارج از قرارداد	۲۹
.....	اول. تعریف مسئولیت خارج از قرارداد و مبنا و ماهیت آن	۲۹

د □ تعارض قوانین در مسؤولیت خارج از قرارداد

۳۱	دوم. قلمرو مسؤولیت خارج از قرارداد.....
۳۱	الف. حقوق فرانسه.....
۳۵	ب. حقوق ایران.....
۳۶	سوم. اقسام مسؤولیتهای خارج از قرارداد به اعتبار فاعل موجب خسارت.....
۳۷	الف. مسؤولیت قهری ناشی از عمل شخص.....
۳۷	ب. مسؤولیت قهری ناشی از عمل غیر.....
۳۸	ج. مسؤولیت قهری ناشی از اثر شیء و یا حیوان.....
۴۰	یادداشت‌ها.....
۴۱	بی‌نوشت‌ها.....
۴۵	فصل دوم: توصیف مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین.....
۴۵	۱. مفهوم تعارض قوانین در مسؤولیت خارج از قرارداد.....
۴۶	۱-۱. قواعد حل تعارض.....
۴۷	۱-۲. قواعد مادی یا قواعد اساسی یا قواعد ماهوی.....
۴۷	۲. توصیف.....
۴۷	۱-۲. مفهوم توصیف و دسته‌های ارتباط.....
۵۰	۲-۲. قانون حاکم بر توصیف مسؤولیت مدنی.....
۵۰	۱-۲-۲. توصیف به موجب قانون مقر دادگاه.....
۵۲	۲-۲-۲. توصیف به موجب قانون سبب.....
۵۶	۳-۲. توصیف برخی مصداق‌های متمایز بین مسؤولیت قراردادی و مسؤولیت قهری در تعارض قوانین.....
۵۶	۱-۲-۲. توصیف مسؤولیت ناشی از نقض اطلاعات درباره استعمال مبیع.....
۶۰	۲-۳-۲. توصیف مسؤولیت ناشی از حمل و نقل اشیاء و اشخاص.....
۶۰	اول. حمل و نقل زمینی توسط وسایل نقلیه موتوری.....
۶۰	الف. حمل و نقل زمینی غیرریلی (جاده‌ای).....
۶۵	ب. حمل و نقل زمینی ریلی.....
۶۵	دوم. حمل و نقل هوایی.....
۶۶	۴-۲. وحدت یا تعدد دسته ارتباط مسؤولیت قراردادی و مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین.....
۶۷	۱-۴-۲. وحدت دسته ارتباط مسؤولیت قراردادی و مسؤولیت خارج از قرارداد.....
۶۷	اول. دلایل وحدت مبنا در دو مسؤولیت.....
۶۸	دوم. دلایل یگانگی مفهوم خطا (تقصیر) در دو مسؤولیت.....
۶۹	سوم. دلایل وحدت نحوه اثبات خطا (تقصیر) در دو مسؤولیت.....
۷۰	۲-۴-۲. تعدد دسته ارتباط مسؤولیت قراردادی و مسؤولیت خارج از قرارداد.....
۷۰	اول. دلایل تعدد مبنا در دو مسؤولیت.....
۷۱	دوم. دلایل تفاوت مفهوم خطا (تقصیر) در دو مسؤولیت.....
۷۳	۳-۴-۲. نتیجه بحث.....
۷۴	۵-۲. آثار عملی تفکیک بین دسته ارتباط مسؤولیت قراردادی و دسته ارتباط مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین.....

۷۵.....	۲-۵-۱. فعل واحد موجد دو نوع مسؤولیت
اول. مواردی که فعل واحد نسبت به یک شخص مسؤولیت قراردادی و نسبت به شخص دیگر	
۷۵.....	مسؤولیت قهری ایجاد می کند
دوم. مواردی که فعل واحد نسبت به یک شخص هر دو نوع مسؤولیت قراردادی و غیر قراردادی را	
۷۶.....	به وجود می آورد
۸۰.....	۲-۵-۲. قرارداد یا شرط عدم مسؤولیت در مسؤولیت خارج از قرارداد [۸] در تعارض قوانین
۸۷.....	یادداشت ها
۹۰.....	پی نوشت ها
۹۵.....	فصل سوم: مبانی مسؤولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین
۹۶.....	۱. نظریه تقصیر
۹۶.....	۱-۱. مفاد نظریه تقصیر و ایرادات وارد بر آن
۹۸.....	۲-۱. نظریه تقصیر در تعارض قوانین
۱۰۲.....	۲. نظریه خطر
۱۰۲.....	۱-۲. مفاد نظریه خطر
۱۰۴.....	۲-۲. نظریه خطر در تعارض قوانین
۱۰۶.....	۳. نظریه تضمین حق
۱۰۶.....	۱-۳. مفاد نظریه تضمین حق و ایرادات وارد بر آن
۱۰۷.....	۲-۳. نظریه تضمین حق در تعارض قوانین
۱۰۹.....	یادداشت ها
۱۱۱.....	پی نوشت ها
۱۱۳.....	فصل چهارم: ارکان مسؤولیت خارج از قرارداد و رابطه آن با تعارض قوانین
۱۱۳.....	۱. فعل زیان بار
۱۱۳.....	۱-۱. کلیات راجع به فعل زیان بار
۱۱۶.....	۲-۱. فعل زیان بار در تعارض قوانین راجع به مسؤولیت خارج از قرارداد
۱۱۶.....	۱-۳-۱. مفهوم فعل زیان بار در تعارض قوانین
۱۱۸.....	۲-۲-۱. نامشروع بودن فعل زیان بار در تعارض قوانین
۱۲۱.....	۳-۲-۱. قابلیت انتساب مسؤولیت به فاعل از جهت اهلیت مسؤولیت در تعارض قوانین
۱۲۲.....	۲. وجود ضرر (تحقق خسارت)
۱۲۲.....	۱-۲. کلیات راجع به ضرر (خسارت)
۱۲۵.....	۲-۲. بررسی ضرر در تعارض قوانین راجع به مسؤولیت خارج از قرارداد
۱۳۱.....	۳. رابطه سببیت
۱۳۲.....	۱-۳. کلیات راجع به رابطه سببیت در مسؤولیت خارج از قرارداد
۱۳۴.....	۲-۳. رابطه سببیت در تعارض قوانین راجع به مسؤولیت خارج از قرارداد
۱۳۷.....	یادداشت ها
۱۳۹.....	پی نوشت ها

ج □ تعارض قوانین در مسئولیت خارج از قرارداد

است.....	۲۵۰
یادداشت‌ها.....	۲۵۲
پی‌نوشت‌ها.....	۲۵۲
فصل یازدهم: بررسی قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در حقوق ایران.....	۲۵۳
۱. قانون حاکم بر واقعه زیان‌بار روی داده در قلمرو ایران با وجود عامل ارتباط بین‌المللی.....	۲۵۵
۲. قانون حاکم بر فعل زیان‌بار و خسارات روی داده در خارج از قلمرو ایران با وجود عامل ارتباط بین‌المللی.....	۲۵۷
پی‌نوشت‌ها.....	۲۶۲
بخش سوم: بررسی قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در کنوانسیون‌های مربوطه و در حقوق دریایی و هوایی.....	۲۶۳
مقدمه.....	۲۶۵
فصل دوازدهم: قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در قلمرو دریاها و خشکی‌های آزاد.....	۲۶۷
۱. قانون حاکم بر خسارات ناشی از تصادم دریایی یا هوایی در آب‌ها و سرزمین‌های آزاد.....	۲۶۸
۱-۱. تنوری حقوق عام دریایی.....	۲۷۰
۲-۱. تنوری قانون مقر دادگاه.....	۲۷۳
۳-۱. تنوری قانون پرچم.....	۲۷۵
۱-۳-۱. اجرای قوانین چند پرچم.....	۲۷۶
۱-۳-۲. اجرای قانون یک پرچم.....	۲۷۶
اول. ترجیح قانون پرچم کشتی یا هواپیمای زیان‌دیده.....	۲۷۶
دوم. ترجیح قانون پرچم کشتی یا هواپیمای عامل زیان.....	۲۷۷
۴-۱. سیستم پیشنهادی.....	۲۷۹
۲. قانون حاکم بر خسارات ناشی از وقایع حقوقی ارتكابی در داخل کشتی یا هواپیما در دریای آزاد یا بر فراز سرزمین‌های آزاد.....	۲۸۰
۱-۲. نظریه قانون مقر دادگاه.....	۲۸۱
۲-۲. نظریه قانون پرچم.....	۲۸۲
یادداشت‌ها.....	۲۸۳
پی‌نوشت‌ها.....	۲۸۶
فصل سیزدهم: حقوق قراردادی (کنوانسیون‌ها) در زمینه قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد.....	۲۸۷
۱. بررسی کنوانسیون ۴ مه ۱۹۷۱ لاهه راجع به قانون حاکم بر [مسئولیت] ناشی از حوادث رانندگی جاده‌ای.....	۲۸۸
۱-۱. قلمرو اجرایی کنوانسیون ۴ مه ۱۹۷۱ لاهه.....	۲۸۸
۲-۱. قواعد حل تعارض در کنوانسیون ۴ مه ۱۹۷۱ لاهه.....	۲۹۱
۳-۱. ارزیابی کنوانسیون ۴ مه ۱۹۷۱ لاهه.....	۲۹۴
۲. بررسی کنوانسیون ۲ اکتبر ۱۹۷۳ لاهه در خصوص قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از تولیدات.....	۲۹۵

فهرست تفصیلی □ ط

۲۹۶	۱-۲. قلمرو اجرایی کنوانسیون ۲ اکتبر ۱۹۷۳ لاهه.....
۳۰۲	۲-۲. قواعد حل تعارض در کنوانسیون ۲ اکتبر ۱۹۷۳ لاهه.....
۳۰۳	۳-۲. ارزیابی کنوانسیون ۲ اکتبر ۱۹۷۳ لاهه.....
۳۰۴	۳. مقررات شماره ۸۶۴/۲۰۰۷ پارلمان و شورای اروپایی (اتحادیه اروپایی) مورخ ۱۱ ژوئیه ۲۰۰۷ در خصوص قانون حاکم بر تعهدات (مسئولیت‌های) خارج از قرارداد (مقررات روم ۲).....
۳۰۵	۱-۳. قلمرو اجرایی مقررات روم ۲.....
۳۰۷	۲-۳. قواعد حل تعارض در مقررات روم ۲.....
۳۰۷	۱-۲-۳. قواعد حل تعارض مبتنی بر عوامل ارتباط مادی در مقررات روم ۲.....
۳۰۸	اول. قاعده عمومی حل تعارض در مقررات روم ۲.....
۳۱۰	دوم. قواعد اختصاصی حل تعارض در مقررات روم ۲.....
۳۱۵	۳-۲-۳. قواعد حل تعارض مبتنی بر عامل ارتباط ذهنی (غیر مادی) در مقررات روم ۲.....
۳۱۸	۳-۳. ارزیابی مقررات روم ۲.....
۳۲۱	یادداشت‌ها.....
۳۲۳	پی‌نوشت‌ها.....
۳۲۵	نتیجه.....
۳۲۲	«قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین».....
۳۲۲	بخش اول - قواعد عمومی.....
۳۲۳	بخش دوم. قواعد اختصاصی.....
۳۲۳	فصل اول. مسئولیت ناشی از تولید.....
۳۲۳	فصل دوم. مسئولیت ناشی از رقابت مکارانه.....
۳۲۳	ماده ۷. بارعایت مواد ۱ و ۲ این قانون.....
۳۲۴	فصل سوم. مسئولیت ناشی از لطمه به شخصیت انسان.....
۳۲۴	ماده ۸- بارعایت ماده ۱ این قانون.....
۳۲۴	فصل چهارم. مسئولیت ناشی از داراشدن ناعادلانه.....
۳۲۷	منابع.....
۳۲۷	الف. منابع فارسی.....
۳۲۷	الف-۱. کتابهای فارسی.....
۳۲۹	الف-۲. مقالات فارسی و پایان‌نامه.....
۳۲۹	ب. منابع عربی.....
۳۴۰	ج. منابع فرانسه.....
۳۴۰	ج-۱. کتاب‌های فرانسه.....
۳۴۱	ج-۲. مقالات فرانسه.....
۳۴۳	د. منابع انگلیسی.....
۳۴۳	د-۱. کتابهای انگلیسی.....
۳۴۳	د-۲. مقالات انگلیسی.....

Abréviations

éd	édition (به فرانسه: چاپ)
ed	edition (به انگلیسی: چاپ)
et suiv	et suivant (و بعد)
op.cit	opera citato (کتاب یاد شده، همان)
loc.cit	(همان جا)
Ibid	Ibidem (پیشین)
Précité	(همان، مذکور)
p.	page (صفحه)
pp.	pages (صفحات)
et seq	(در متون انگلیسی: و بعد)
T.	(جلد)
Vol	(جلد)
Art.	article (ماده قانونی)
C.civ	Code civil (قانون مدنی)
Cass.	arrêt de la cour de cassation (رای دیوان عالی کشور)
Ch.civ	chambre civile (شعبه مدنی)
Ch.soc	chambre sociale (شعبه اجتماعی)
CA.	arrêt de la cour d'appel (رای دادگاه تجدید نظر)
Conv.la.Hay	Convention de la Hay (کنوانسیون لاهه)

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهره‌مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به

قلمرو مذکور از فقر رنج می‌برد. اما نظر به اینکه حقوق بین‌الملل خصوصی ایران متأثر از حقوق بین‌الملل خصوصی فرانسه بوده و حقوق این کشور مشحون از رویه قضایی راجع به موضوع مورد بحث و همچنین تفسیر و نقد رویه قضایی توسط حقوقدانان برجسته فرانسه در مجله‌های معتبر تخصصی حقوق بین‌الملل خصوصی می‌باشد لذا بررسی تطبیقی موضوع با حقوق فرانسه قطعاً می‌تواند راهگشای مسأله تعارض قوانین راجع به مسئولیت خارج از قرارداد در ایران باشد.

کتاب حاضر تألیف دکتر مهدی عاشوری از کتاب‌های سودمندی است که در این زمینه با عنوانی نو به رشته تحریر درآمده و یکی از ویژگی‌های آن، بهره‌گیری گسترده از حقوق تطبیقی و به عبارتی از تجارب کشورهای دیگر خصوصاً کشور فرانسه همراه با ذکر و تحلیل پرونده‌های عملی بسیاری در هر مورد است. متن کتاب نثری ساده و روان دارد و به خصوص اهمیت این امر در قسمت‌هایی از آن که مأخوذ از حقوق خارجی است نمایان‌تر می‌گردد. زیرا در تألیفات تطبیقی نکته مهم این است که در وهله اول، مؤلف، متون خارجی مورد نظر را خوب بفهمد و در وهله دوم در برگرداندن آن به زبان فارسی به گونه‌ای عمل کند که خواننده نیز منظور را به راحتی دریابد. کتاب حاضر ویژگی مذکور را دارد و لذا مطالعه این کتاب سودمند خصوصاً به دانش پژوهان رشته حقوق خصوصی و حقوق بین‌الملل در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری توصیه می‌شود.

بهمن ماه ۱۳۸۹ شمسی - دکتر بجاد علی الماسی
استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

مقدمه

الف. بیان مسأله و اهمیت آن

در دنیای کنونی، روابط بین کشورها و اتباع آنها به اندازه‌ای گسترش یافته است که برای هیچ ملتی میسر نیست در چهار دیواری سوزمین خود محصور بماند. پیشرفت و توسعه صنایع و تکنولوژی و بالتبع تجارت بین‌الملل و نقل و انتقال افراد از کشوری به کشور دیگر با توجه به وجود عامل ارتباط بین‌المللی در آنها مسائل بین‌المللی بیشماری را مطرح می‌سازد که برای حل آنها باید از قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی و فن تطبیق و مقایسه قوانین و رویه قضایی کشورها استفاده نمود. یکی از این مسائل، مسأله قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین است. زیرا از یک‌سو در زمینه مسئولیت مدنی خارج از قرارداد، مانند بسیاری از موضوعات حقوقی دیگر، مقررات متحدالشکل بین‌المللی وجود ندارد و از سوی دیگر با توجه به اینکه مبنای مسئولیت مدنی خارج از قرارداد در حقوق کشورهای مختلف با هم متفاوت است و حسب مورد مبتنی بر نظریه‌های تقصیر، خطر و تضمین حق می‌باشد لذا شاهد اختلاف بین قواعد و مقررات ماهوی داخلی کشورها در این زمینه نیز می‌باشیم. به عنوان مثال مسأله‌ای از موضوعات مسئولیت خارج از قرارداد که در حقوق یک کشور قابل جبران خسارت شناخته شده، ممکن است در کشور دیگری حق جبران خسارت در آن مسأله برای خواهان، لحاظ نشده باشد. بنابراین بحث از قانون حاکم در تعارض قوانین راجع

به مسئولیت خارج از قرارداد و اینکه مسأله تابع قانون کدام کشور باشد به دلیل وجود اختلافات ماهوی بین قوانین داخلی کشورها، حائز اهمیت است. زیرا بر حسب اینکه مسأله تابع قانون این یا آن کشور گردد حکم مسأله متفاوت خواهد شد.

امروزه در برخی از کشورها از جمله سوئیس، انگلیس، هلند و بسیاری دیگر از کشورها قوانین و مقررات مربوط به تعارض قوانین راجع به مسئولیت‌های خارج از قرارداد (قواعد حل تعارض مربوط به هر یک از موضوعات خاص مسئولیت خارج از قرارداد) به روشنی و با صراحت قابل توجهی تدوین شده و جای هیچ گونه مجالی برای اجتهاد و تفسیرهای گوناگون در مورد دعاوی بین‌المللی در این زمینه و حدوث اختلاف باقی نگذاشته‌اند. وجود چنین قواعدی در قوانین مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی هر کشور، از جمله مواردی است که به اعتبار و اعتماد تجاری و اقتصادی آن کشور در نزد بیگانگانی می‌افزاید که روابط و مناسباتی با آن کشور دارند و یا خواهند داشت.

در حقوق ایران، علی‌رغم اینکه قانونگذار برای دسته‌های گوناگون ارتباط از جمله مسئولیت‌های قراردادی به وضع قواعد حل تعارض پرداخته است، لیکن در زمینه مسئولیت‌های خارج از قرارداد، قانونگذار ایران ساکت است و رویه قضایی نیز در این رابطه وجود ندارد. تأثیر این سکوت قانونگذار زمانی نمایان می‌شود که در جامعه آینده ایران که لاجرم گسترش روابط اقتصادی و تجاری بین‌المللی را به دنبال خواهد داشت که خود مستلزم ارتباطات بین‌المللی اشخاص با یکدیگر و رفت و آمدهای بین‌المللی متعدد می‌باشد و از تبعات آن حدوث خسارات غیرقراردادی ناشی از این روابط است، در صورت طرح دعوای مسئولیت خارج از قرارداد در دادگاه ایران که دارای عنصر بین‌المللی باشد، قاضی ایرانی در پرونده مطروحه، به دلیل فقدان قاعده حل تعارض مربوطه، درخواهد ماند که کدام قانون را باید اعمال نماید و با توجه به تکلیف قانونی در رسیدگی و صدور رأی در پرونده، وی مجبور است که با تفسیر موسع از ماده ۵ قانون مدنی که بیانگر اصل سرزمینی بودن قوانین است و روح حاکم بر قانون مدنی به حل مسأله پرداخته و قانون حاکم بر دعوا را تعیین و اعمال نماید.

این ابهام و نقیصه در حقوق ایران نسبت به مسأله قانون حاکم بر مسئولیت خارج

از قرارداد، از اعتماد تجار و جهانگردان و دیگر بیگانگانی که به هر دلیلی با این کشور روابطی داشته و یا قصد روابطی دارند می‌کاهد و کاملاً تأثیرات منفی بر پیشرفت اقتصادی کشور خواهد گذارد. در حالی که در حقوق فرانسه، علی‌رغم سکوت قانونگذار در وضع قاعده حلی تعارض راجع به مسئولیت خارج از قرارداد، رویه قضایی، این سکوت و نقصان را برطرف نموده و رویه قضایی این کشور مشحون از آراء متعدد در این زمینه می‌باشد.

بنابراین مسأله تعیین قانون حاکم بر مسئولیت‌های خارج از قرارداد در تعارض قوانین نه تنها از لحاظ نظری موضوعی در خور توجه است، از لحاظ عملی نیز حائز اهمیت بسیار می‌باشد.

در خصوص پیشینه این بحث لازم به ذکر است که اگرچه تعیین قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد تا قبل از اواخر قرن نوزدهم میلادی در حقوق کشورهای اروپایی و آمریکایی که پیشرو در این زمینه می‌باشند مورد توجه قرار نگرفته بود، لیکن بعد از این تاریخ مسأله مذکور در تعارض قوانین، به یک عنوان خاص تبدیل شده است. بخصوص در ایالات متحده آمریکا، به دلیل تعدد ایالات در یک کشور و وجود قانون اختصاصی هر ایالت و کثرت ارتباطات بین ایالت‌ها، مسأله تعارض قوانین راجع به مسئولیت‌های خارج از قرارداد بسیار در دادگاه‌ها مطرح و مورد بررسی واقع شده است. در قرن بیستم، افزایش چشم‌گیر تکنولوژی، مسائل بسیار زیادی از مسئولیت بین‌المللی خارج از قرارداد را مطرح نمود و مجال بحث و اظهار نظرهای فراوانی را در حقوق کشورهای مذکور پدید آورد.

در خصوص عنوان انتخابی این کتاب، به‌طور خاص یک کتاب در فرانسه توسط حقوق‌دان بزرگ فرانسوی «پیربورل» - با عنوان: "les conflits de lois en matière d'obligations extracontractuelles" تألیف شده و به‌طور پراکنده و بسیار مختصر نیز معدودی از حقوق‌دانان این کشور، موضوع مذکور را در کتابهای حقوق بین‌الملل خصوصی مطرح نموده‌اند و مقالاتی نیز در این زمینه نگاشته شده است.

در حقوق ایران نیز مسأله قانون حاکم بر تعهدات خارج از قرارداد، در جلد دوم

از کتاب حقوق بین‌الملل خصوصی دکتر محمود سلجوقی به اجمال و تنها در چند صفحه بیان شده است. دو پایان‌نامه نیز در این زمینه در مقطع کارشناسی ارشد به راهنمایی استاد محترم، جناب آقای دکتر نجاد علی‌الماسی به رشته تحریر درآمده که منشأ نگارش سه مقاله توسط تدوین‌کنندگان آنها واقع شده است و برگرفته از مطالب مندرج در پایان‌نامه‌های مذکور می‌باشد. لیکن علی‌رغم تلاش قابل‌تقدیر تدوین‌کنندگان آنها، باز هم بسیاری از مسائل مهم مربوط به موضوع مورد بحث، از جمله آخرین و جدیدترین رویه قضایی فرانسه در این خصوص و بررسی دقیق و تحلیلی کنوانسیونهای ۱۹۷۱ و ۱۹۷۳ لاهه به ترتیب در مورد قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از حوادث رانندگی جاده‌ای و قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از محصولات تولیدی و خصوصاً مقررات روم ۲ مصوب ۲۰۰۷ اتحادیه اروپا ناگفته مانده است.

بنابراین مهم‌ترین هدف در تألیف حاضر از یک‌سو، تدوین اثری جدید در موضوع تعارض قوانین به صورت تطبیقی و تحلیلی جهت استفاده دانش‌پژوهان مقاطع تحصیلی تکمیلی است که قطعاً می‌تواند تا حدودی خلأ ناشی از کمبود منابع و متون تحقیقی در این زمینه را جبران نماید و از سوی دیگر ارائه پیشنهادی کاربردی برای محاکم داخلی در هنگام مواجه شدن با مسأله تعارض قوانین راجع به مسئولیت خارج از قرارداد است و همچنین ارائه مطالبی ضروری که نه تنها بتواند توجه‌کننده ضرورت تصویب قواعد حل تعارض مربوط به مسئولیت‌های خارج از قرارداد باشد بلکه راهنمای ارزنده‌ای نیز برای قوه قانونگذاری به هنگام وضع قواعد مذکور قرار گیرد. به همین جهت در پایان کتاب در انتهای نتیجه مباحث، قانون پیشنهادی مؤلف با عنوان «قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین» مشتمل بر ۹ ماده ارائه شده است.

ب. محتویات کتاب

در این کتاب سعی شده است سؤال‌های اساسی و کلی زیر مورد بررسی تحلیلی قرار گرفته و نظریه‌های ارائه شده در خصوص آنها نیز به دقت بررسی و ارزیابی شوند و در نهایت نظریه مورد قبول از آنها استخراج گردد. سؤالات مذکور عبارتند از:

۱- رابطه مسئولیت خارج از قرار داد (اعم از مبانی و ارکان آن) با تعارض قوانین

چیست؟

۲- قانون حاکم و قابل اجرا بر مسئولیت‌های خارج از قرارداد کدام قانون است؟

۳- آیا می‌توان یک قانون و به عبارتی یک قاعده حل تعارض را به‌طور عام و کلی و به عنوان یک قاعده عمومی حل تعارض برای تمام موضوعات مسئولیت خارج از قرارداد اعمال نمود یا اینکه موضوعات مذکور، حسب مورد، قواعد حل تعارض مخصوص به خود را می‌طلبند؟

۴- آیا اجماع جهانی و بین‌المللی در خصوص قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین وجود دارد؟

با توجه به اهمیت انکارناپذیر حقوق تطبیقی در مطالعات حقوقی، در کتاب حاضر نیز تأکید خاص بر حقوق ایران و فرانسه به‌طور تطبیقی بوده است. اما در بسیاری از قسمت‌های آن، از موضع حقوق کشورهای دیگری (اعم از قوانین و رویه قضایی آنها) نیز سخن به میان آمده است.

مطالب این کتاب مشتمل بر سه بخش است. در بخش اول که به کلیات مسئولیت خارج از قرارداد و رابطه آن با تعارض قوانین اختصاص دارد چهار فصل دیده می‌شود. در فصل اول آن اقسام مسئولیت و رابطه آنها با مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین مورد بررسی واقع شده است. در فصل دوم، مفهوم و آثار توصیف مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین موضوع تحلیل قرار گرفته است. در فصل‌های سوم و چهارم بخش مذکور نیز به ترتیب مبانی و ارکان مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین بررسی شده است.

بخش دوم کتاب که بخش اصلی تخصصی آن است، به بررسی تحلیلی دیدگاه‌های حقوقی موجود در زمینه قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در تعارض قوانین و بررسی موضع حقوق ایران و فرانسه و برخی دیگر از کشورها در این خصوص پرداخته شده است، که مشتمل بر هفت فصل می‌باشد. پنج فصل آن اختصاص به بیان نظریه‌های مذکور دارد. با توجه به اینکه از میان نظریه‌های یادشده، در نظریه «حکومت

قانون محلی»، در رابطه با تعیین محل وقوع واقعه زیان بار اختلاف نظر وجود دارد، لذا ششمین فصل از بخش دوم (فصل دهم کتاب) به بررسی قانون حاکم بر توصیف در نظریه قانون محلی اختصاص داده شده و در آخرین فصل از بخش دوم (فصل یازدهم کتاب) نیز موضع حقوق ایران در زمینه موضوع کتاب حاضر بیان شده است.

در بخش سوم کتاب نیز در ضمن دو فصل به بررسی قانون حاکم بر مسئولیت خارج از قرارداد در کنوانسیون‌های مربوطه و در حقوق دریایی و هوایی پرداخته شده است. نخستین فصل آن مربوط به تعیین قانون حاکم بر موضوع مورد بحث در حقوق دریایی و هوایی در قلمرو مکانهای عاری از حکومت هر گونه قانونی می‌باشد و نظریه‌های مطروحه در این زمینه به بحث و بررسی گذاشته شده است. دومین فصل از بخش سوم نیز اختصاص به بررسی حقوق کنوانسیون دارد، که در آن به‌طور خاص به بررسی تحلیلی و ارزیابی کنوانسیون نامه ۱۹۷۱ لاهه راجع به قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از حوادث رانندگی جاده‌ای و کنوانسیون ۲ اکتبر ۱۹۷۲ لاهه راجع به قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از تولیدات و مقررات روم ۲ مصوب ۲۰۰۷ اتحادیه اروپا پرداخته‌ایم.

امید است این اثر و تلاش انجام یافته در آن، بتواند به عنوان منبع مورد قبول و قابل استفاده‌ای در زمره منابع حقوق بین‌المللی خصوصی کشورمان قرار گیرد. لیکن نویسنده از صاحب نظران ارجمند انتظار تذکر نواقص کتاب را دارد، باشد که در چاپ‌های آتی نواقص به محاسن بدل گردد.

دکتر مهدی عاشوری

زمستان ۱۳۸۹

Dr_mehdiashouri@yahoo.com